

cikkei és tanulmányai gyakran igen részletes, máshonnan nem kideríthető forrásanyagot közölnek róluk, s különösen a kevésbé ismert személyek esetében – tehát akik a főbb szlovák és magyar életrajzi forrásokban nem találhatók –, ennek elsődleges jelentősége van.

A biobibliográfia a magyarországi kultúrtörténethez is szolgál egy-egy érdekes kiegészítő adalékkal pl. Fröhlich Dávid 1615-ös úttörőnek számító tátrai felfedezőútjáról (*Wie kam David Fröhlich auf den Gedanken, eine Spitze der Hohen Tatra zu bestiegen?* In: *Jahresbericht des Deutschen evangelischen Gymnasiums in Käsmark* 1939/40.), a losonci születésű Kármán József vagy a rimaszombati származású Hatvani István életéről, Rákóczi Ferenc gyermekkoráról és iskolai éveiről (1676–1690) (*Komáromi Város Államilag Segélyezett Községi Népiskolájának évkönyve* 1934/35.) A Pázmány Péter életrajzát áttekintő cikk dr. Noszkay Ödön tollából, valamint Major József dolgozata Pázmány Péter érsekújvári tevékenységéről az *Érsekújvári Magyar Királyi Állami Pázmány Péter Gimn. évkönyvében* jelent meg az 1938/39 ill. 1939/40. évfolyamban. Érdekes és tanulságos lenne újraolvasni a *Bratislavai Csehszlovák Állami Kereskedelmi Akadémia Értesítőjében* Milán Hodža miniszterelnök Jókairól szóló ünnepi beszédét, amely a komáromi Jókai-emlékmű alapkövetésénél hangzott el 1937-ben. 1941-ben Széchenyi István születésének 150. évfordulóján számos tanintézmény évkönyvében jelent meg róla megemlékező cikk vagy tanulmány, Horthy István 1942-es tragikus repülőgép-balesete évében szinte minden jelentős szlovákiai magyar tanintézmény megemlékezik nekrológ formájában a kormányzó-helyettesről, Horthy Miklós húszéves kormányzóságának érdemeit, eredményeit pedig az 1939/40. tanév értesítőinek cikkei értékelik.

Mint említettük, kifogásolható, hogy a kötetben szereplő magyar személyek adatainak megállapításához legalább a fontosabb magyar életrajzi segédleteket nem vették igénybe, így adódhatott – vagy csak pusztá figyelmetlenség? –, hogy éppen neves szlovákista, komparatista irodalomtörténészünk, Sziklay László neve mellől hiányzik az évszám (1912–1943), míg édesapja, Szik-

lay Ferenc, a Kassán ténykedő író, irodalomtörténész, tanár neve évszámokkal szerepel.

Az *Életrajzok a Szlovákia területén az 1918/19–1952/53-as tanévekben megjelent iskolai értesítőkből* c. biobibliográfia, valamint előzményei, a Szlovákia területén megjelent iskolai értesítők bibliográfiája 1918–1953. egyaránt hasznos forrás a régió iskolaügyével és kultúrtörténetével foglalkozó szlovák és magyar szakemberek számára.

DEÁK ESZTER

Bosson, Alain: L'atelier typographique de Fribourg (Suisse). Bibliographie raisonnée des imprimés 1585–1816. Préface de Frédéric BARBIER. Fribourg, 2009. Bibliothèque cantonale et universitaire de Fribourg, 560 l.

Az 1291 és 1979 között kialakult Svájc, a kantonok szövetsége sok szempontból szolgálhat példaként az azon kívül eső világnak. Az autonómiájukra büszke, mégis szövetségben gondolkodó és egymást pusztító külvilág érdekeit okosan kihasználva máig hatóan érvényesül. Pedig ez a kantonszövetség távolról sem egységes. Nem is volt az a múltban sem. A kantonok nem csupán abban különböznek, hogy egyesek nagyon kicsik, mások (hozzájuk mérve) hatalmasak, hanem kulturális hagyományaik, vallásuk, nyelvük is eltér egymástól. Mégis tudnak egységesek lenni, amikor arra szükség van.

A Kiburg (1218–1277), Habsburg (1277–1452), majd Savoyai (1452–1477) főség alá tartozott Fribourg (Freiburg im Üchtland) 1481-ben csatlakozott a szövetséghez, amikor Burgundia akarta hatalma alá vonni. Így vált Svájc első frankofón tagjává. Az 1520-as évektől Svájcban terjedő reformáció tanai itt is megjelentek, azonban Fribourg megmaradt katolikusnak. 1524-től kezdődően mindenkinek nyilvánosan kellett hitet tenni a „régí” hit mellett, és a katolikus reformokat elhatározó trident zsinat után, a belső reform egyik zászlóvivője lett. A 16. század ki-

magasló hatású jezsuita pedagógusa, teológusa, Petrus Canisius 1582-ben alapított kollégiumot a városban, megerősítve ezzel az amúgy sem ingatag katolikus városatyákat, illetve a terület vezetőit.

Svájc 700 évnél hosszabb időszak alatt alakult ki, a legnagyobb kantonok csak a 19. században csatlakoztak hozzá (1803-ban Graubünden, Sankt Gallen, Aargau, Thurgau, Ticino, Vaud, 1815-ben Neuchâtel, Genève [Genf]), ezért nem is létezik svájci könyvtörténet. Az egyes kantonok, de főleg egyes nagyobb nyomdák történetének persze kiterjedt szakirodalma van, az összefoglalás, és főként a teljességre törekvő bibliográfiai feltárás azonban hiányzik. Ezért is érdekes Alain Bosson munkája, amely módszertani szempontokból is kiváló példa lehet a továbbiakban. Műfajilag nehéz besorolni ezt a kötetet. A közel száz oldalas bevezető ugyanis köz-, és egyháztörténet, illetve a helyi könyvkiadás története. Ezt követi a kiadványok nyomdászok szerinti bemutatása. Sokban hasonlít ez a leírás a magyar retrospektív nemzeti bibliográfiához (*RMNy*), mivel kiadástörténetet is ad az egyes tételekhez, feltünteti a szerző által ismert példányokat. Ugyanakkor állománykatalógus is, hiszen a fribourgi Kanton és Egyetemi Könyvtár állományát a példány említése mellett úgy is feltárja, hogy közli az egyes példányok kéziratossá bejegyzéseit is. 30 olyan bibliográfiai tétel szerepel a kötetben, amelyet a szerző csak említésekből, levéltári forrásokból ismer.

A fribourgi nyomdászat története 1585-el kezdődik.

Az első korszakból (1585–1605) két nyomdász működött a városban: Albraham Gemperlin, 1585–1597, és Guillaume Maess, 1596–1605. A 88 megjelent könyv túlnyomó része teológia, illetve a hitterjesztés könyvei (51 cím). Vagyis dinamikus fejlődésnek indult a nyomdászat, a katolikus belső reform szolgálatában. Érdekes, hogy a frankofón kantonban ebben a korszakban mindössze egyetlen francia cím jelent meg a 16. században a 45 német, 27 latin és két bilingvis mellett.

A második korszakot (1606–1711) Alain Bosson, mint a pragmatizmus korszakát jellemzi,

vagyis amikor a kiadók a máshonnan nem könnyen beszerezhető könyveket adták ki, illetve a tipikusan helyi érdekűeket. Etienne Philot, 1606–1617, Guillaume Darbellay, 1606–1651, David Irrbisich, 1650–1676, illetve Jean-Jacques Quentz, 1677–1711 műhelyéből 304 cím ismeretes, ezek javarészt iskolai könyvek, alkalmi versek, köszöntők, és plakátok. A 17. században megjelent címek (277) többsége latin nyelvű lett (117), a német és a francia kiegyensúlyozódott (57, illetve 58), és 10 görög kiadvány is született. A maradék 35 többnyelvű nyomtatvány. A teológia látványosan háttérbe szorult.

A harmadik korszak (1711–1816), Bosson meghatározásában, „kiegyensúlyozott”, amikor megjelentek a periodikumok. A teológiai témák további teret veszítettek, az alkalmi kiadványok száma megnőtt. A Hautt család két generációja, 1711–1773 kerekén 500 címmel jelentkezett, míg az 1773 és 1816 között aktív Béat-Louis Piller 1074-el. A 18. században a francia nyelv előretörése itt is megfigyelhető. A 814 címből 367 francia, 187 német, 212 latin, 48 többnyelvű. Magyarázatra szorul a latin nyelv erőssége. A 212 címből 189 a „teológia-vallás” tárgykörébe tartozik, de ezen belül 89 püspöki körlevél, 49 pedig a helyi iskolában írt téziszfüzetek. Igaz a francia és német nyelvű kiadványok közül sok, 170, illetve 97, a helyi kanton-adminisztráció kiadványai.

Fribourgan tehát 1585 és 1816 között 1858 cím jelent meg, 420 könyv, 581 broszúra, füzet, illetve 857 plakát, felhívás. Piller említett nagyszámú kiadványának túlnyomó része is (1074-ből 673) ez utóbbiak közül került ki.

A bibliográfia/katalógus a kiadók sorrendjében írja le a kiadványokat, külön is feltűnnek az 1699 és 1804 közti iskolai tézisek, a periodikumok, illetve a „Fribourg” fiktív helynévvel megjelent nyomtatványok is. A mutatók rendszere elkényeztet bennünket: az egyes kiadványok lelőhelyeit is közlő bibliográfiát a Kanton- és Egyetemi Könyvtár állományát képező darabok tulajdonosi bejegyzéseinek mutatója követi. Ezután tárgyi mutató, címmutató, az említett nevek, és külön a szerzők és illusztrátorok indexe következik.

Összességében tehát a könyvtörténeti szakirodalom egy olyan bibliográfiával és katalógussal gazdagodott, amelyben a teljes számba vett anyagot a szerző köztörténeti, vallástörténeti, kiadástörténeti és olvasástörténeti kontextusában is elhelyezte.

MONOK ISTVÁN

Comenius, Johannes Amos: *Ianua linguae latinae reserata aurea*. Leutschoviae, 1643. (Faksimile) Szerk. VARGA Bernadett. Bp. 2009. Országos Széchényi Könyvtár, 762 l.

A közelmúltban jelent meg faksimile kiadásban Johannes Amos Comenius *Ianua linguae latinae reserata aurea* című munkája az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában, Varga Bernadett szerkesztésében. Tudománytörténeti szempontból Comenius bármely művének kiadása különleges jelentőségű. Nem lehet eléggé hangsúlyoznunk, milyen fontos, hogy pedagógiai témájú munkái könnyen hozzáférhetőek legyenek. Egyik legismertebb könyve, a most megjelent latin–magyar kétnyelvű kisenciklopédia a 17–18. században számos kiadást ért meg, így a nagyobb könyvtárakban általában megtalálható, modern kiadása viszont Magyarországon eddig hiányzott. A most megjelent kötet célja ennek ellenére nem az, hogy ezt a hiányt pótolja. A faksimile ugyanis az 1643-as lőcsei kiadásnak az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példánya alapján készült (RMK I. 742a/2–b/2.), ami azért felbecsülhetetlen nyelvtörténeti forrás, mert levelei közé üres lapokat illesztettek, amelyekre valaki egykorú kézírással rávezette az enciklopédia szlovák fordítását. Ezért vállalkozott az Országos Széchényi Könyvtár a kötet megjelentetésére.

A kiadás a Széchényi Könyvtár példányának pontos mása. Tartalmazza az első lapokon található kézíratos bejegyzéseket, tollpróbákat, iskolai írásgyakorlatokat is, pontosan úgy, ahogy az eredeti kötetben található. A szerkesztő semmit sem változtatott az eredetihez képest, így

például a fejjel lefelé írt mondatokat a faksimile-kiadásban is ugyanúgy találjuk.

Ezután következik maga az enciklopédia. Comenius a bevezetőben röviden bemutatja a kötetet. Tankönyve kettős célt szolgál. A tanulók a latin nyelv elsajátítása mellett különféle témákkal kapcsolatos alapvető tárgyi tudásra is szert tehetnek. A gimnázium grammatikai, szintaktikai, poétikai és retorikai osztályainak szánja munkáját, és eligazítást is ad, hogyan tanítsanak ebből a könyvből különféle korosztályokat. Kiegészítő irodalmat is ajánl. A bevezető szöveg latin nyelvű, sem magyar, sem szlovák fordítás nem készült hozzá, nem is tervezték, hiszen itt nem kötöttek be üres lapokat. A törzsszöveg latin és magyar nyelvű, a magyar fordítást Szilágyi Benjámin István készítette. Összesen száz fejezetből áll, ami ezer példamondatot jelent. A feldolgozott témák rendkívül változatosak. Az első fejezetekben földrajzi kérdésekkel foglalkozik (csillagok, föld stb.), majd az élővilág, az emberi test és a lélektan kerül sorra. Részletesen bemutat néhány tudományágat, mesterséget, mindennapi (ház, ruházat, család, vallás), és közéleti (törvények, hivatalok, államszervek) kapcsolódó témákat. Vallási és erkölcsi kérdések is előkerülnek, igen hosszasan ír az egyes erényekről, így munkája nemcsak a szellemet, hanem a lelket is építi. Viszonylag kevés fejezetet szán teológiai témákra, néhol erősen érződik a protestáns szemléletmód (például a 215. oldalon a szabad akaratról szóló részben) de általában csak olyan hittel kapcsolatos kijelentéseket tesz, amivel minden jelentősebb keresztény felekezet egyetért, hiszen célja az volt, hogy tankönyvét minél többen használják. A törzsszöveget a Szentháromsághoz szóló imádság zárja. A nyomtatott szövegből hiányzik egy levél (101–102.). Ezt nem pótolták más kiadásból, hogy a kiadvány teljesen hiteles másolata legyen az eredetinek. A tartalomjegyzék után új címlappal szöszedet következik a legfontosabb kifejezésekkel és példákkal nyelvtani szerkezetekre (melléknévfokozás). A törzsszövegben minden mondat szlovák fordítása megtalálható, de a szótár fordítása már nem készült el, bár itt is